

Մեռած մարմին մը գերեզման տանելը Պարսից համար իրենց մեղքերէն արրուելու համազօր էր. նոյն զգացումը կայ նաև մեր ժողովուրդին մէջ:

Պարսիկներն ալ՝ ինչպէս մեր ժողովուրդը, մեղք կը համարին մեռած մարմիններու դպչիլը, թէև այդ մեղքը միջրոպներէ վարակուելու երկիւղը եղած է մեր մէջ:

Պարսիկներն ալ իրենց մեռելներուն քթին ծակերուն, ականջներուն և բերնին երկու կողմերը բամպակի կտորներ կը դնէին՝ Դիակի — Դեին յարձակումներէն զերծ մնալու համար. չեմ գիտեր՝ ինչու մենք ալ բամպակով կը զոցենք մեռելին դէմքին ի վերև յիշուած տեղերը:

Շատ մը նախապաշարեալներ մեր

մէջ խղճահարութիւնը ունին մեռել մը պատահած սենեկին մէջ երկար ատեն չընակելու. նոյնը կ'ըլլար նաև Պարսից մէջ:

Գաւառին մէջ տղածգան կնոջ սենեկին մէջ կարգ մը աւելորդապաշտութիւններ տեղի կ'ունենան, Ալքերուն ենթադրեալ յարձակումներէն ազատելու համար. ճիշտ այդ սովորութիւնները կը տեսնենք նաև Պարսից մէջ:

Բաղդատելով նաև մեր ուրիշ կարգ մը սովորութիւնները Պարսից սովորութիւններուն հետ, պիտի գտնենք շատ մեծ նմանութիւններ այս երկու ազգերուն ապրելու կերպին, նիստուկացին մէջ, զոռոնք ուսումնասիրելը որչափ օգտակար՝ նոյնչափ ալ կարեւոր է մեզի համար:

Թ. ԱՐՄԵԱՆ

Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ք

ՄԵՆԻԿ ՄԻՋԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԼԱՆՔ

ԱՐԹԵՄԱՆ կամ հնդկաբան ըսուած ցեղերուն մէջ՝ նկատելի է մեծ մատենագիրներուն և ճարտարիտներուն յորդ անկեղծութիւնը, որով նշանաւորութիւն առած են իրենց ընդարձակ երկունք: Շատ մատենագիր, շատ ճարտարիտող մեծ հանճարներ՝ փաստ մը աւելի տուած են ասով իրենց անկեղծութեան, թէ ոչ արուեստապէտ շատիտութեան. անկեղծութիւնը՝ բարոյական մեծ աւանգրն է հանճարին: Անկեղծ մարդը բան մը չձածկեր իր խորհուրդներէն ու գիտութիւններէն. դուրս կու տայ ամէն ալ յօգուտ մարդկութեան և ի գոհու-

թիւն իր կիրթ ու մարդասէր հոգիին: Տես երողոտն ինչպէս առատ ու անկեղծ է. վարդոն՝ հմտութեանց և վաստակոց այն հսկան, Պլուտարքոս, ու այն մեծ հսկան հին գիտութեանց՝ Արիստոտէլ՝ որչափ բաներու վրայ զրած են անխընայ. եկեղեցիին հին ու նոր հայրապետներէն՝ Որոգինէս, Ոսկերեան, Տերտուղիանոս, Հերոնիմոս, Ծնորհալին, և Նալեան, Տէրոյենց, Լալպից, Ֆլէօբի, Ռուլէն, Մասամբ Վուդէր, Կիպի և ասոնց կարգէն շատ մատենագիրներ՝ ամէն ալ անկեղծներ եղած են, վասն զի մեծաքանակ, միանգամայն գեղեցիկ արտադրած են. իսկ սեմական՝ մանաւանդ երբայիկ՝ գիտուններու և գրողներու համառօտութիւնը չկրնար մեկնուիլ ուրիշ բանով, բայց եթէ իրենց յատուկ այն սուր և ուղղորդ հոգեւտեսութեամբ, որով կը թա-

փանցէին անմիջապէս իրաց վսեմ իսկու-
թեան և ներշնչութեանց խորը, ու վերջ-
նական արտայայտիչ պերճ ձևով մը դուրս
կու տային զայնս գիրով կամ բանիւ-
այսպէս՝ Մովսէս, Յոր, Դաւիթ, մարգա-
րէք ոմանք, Յովսեփոս, Թալմուտի ու
Գոհարի բաբբիք ու հետևորդք: Անոնք
ալ անկեղծ էին. անոնց ալ սուղ և սուր
առածներուն վրայ հնար է գրել մեծա-
հատոր մեկնութիւններ. ասոնք՝ կը նմա-
նին արեւի մարմինին խիտ լոյսով և հու-
րով. անոնք՝ ճառագայթներուն՝ ձիգ և
յորդ լոյսով և հուրով. ճշմարտութեան և
անկեղծութեան է այս խտութիւնն և ա-
ռածիգ յորդութիւնը:

Այսպէս միշտն մարդոց մէջ այսչափ
միշտն վիճակ գէմք ու տիպեր կան, որ
ամէնն ալ ամենուս այս աշխարհին վրայ
կը կոթողին ու կը հանդիպին իրրե պա-
տահումներ երևոյթներու, իրրե դերա-
սաններ թատրի, ու կրնան ըլլալ ամե-
նուս համար պատահելի վիճակներ: Այս
հանդէսն ալ բերազան՝ խրատ մը յոր-
դոր մը չէ՞ մեզի մեր վիճակը սրբագրելու
կամ անկէ զո՞ր ըլլալու՝ զգաղազգոյնին
համեմատութեամբ:

Աստուածային հոգիին մասամբ մարմ-
նաւոր ճառագայթ՝ մարդուն սպասումն
ալ չի՞ նմանիր մոմի սպառումին, մանա-
ւանդ ծխելէն հատնող մոմին. տակաւ կը
հիւծի կ'իյնայ անոր պէս՝ մարմնական
գործարանն ալ բոց հոգւոյն, ուսերէն
սկսելով մինչև ոտք. ու ապա վերջին
վայրկեանին մարդ կը կորանցունէ իր
միտքին հոգիւլոյսն ալ. այսպէս՝ մոմին
բոցն իջնելով և մարմինն սպառելով՝
կը մարի կը թո՞ր ամենէն ետք:

Աստուծոյ անհուն էութեան և որպի-
սութեան վրայ տրուած բացատրութիւնք
վարդապետական ու փիլիսոփայական՝ չեն
կրնար վարդապետանալ անտնօրինաբար.
վասն զի անսպառ են հանգոյն իշին, որուն
շուրջը կը պարբերին լուսատարփ թիթեռ-
նին նման. այլ պիտի տեսն մինչև անվախ-
ճան անհունը, կամ աներևապէս պիտի
լրանան գլխաւորին միշտ անհունին ան-

տեղիտալի յաւելուածով ի վախճանի
այս հունին, որով և սխալ կը թուի ըլ-
լալ աստուածային էութեան և ստորու-
գելեաց վերջնական մեկնութեան ձև մը,
տակմ մը տալու գործունէութիւնը:

Այս անվախճան ու անփակ ձևով
միայն հնարաւոր կ'երևի հասու ըլլալ
փոքր ի շատե Մեծ անհասին:

Ենթադրեալ կամ երկուցեալ վտանգի
մը առջև՝ տես երեակայութիւնն ո՞րքան
երկիւղներ կը շրջագայեցունէ մեր միտ-
քին մէջ, որոց ամէնն ալ կարելի է
պատահէին մեզի: Եւ երբ անվնաս կամ
քիչ վնասով ազատինք ու ապահովինք,
պէտք չէ՞ յիշենք անոնք և զոհանանք
այդ ամենէն մեր ազատութեան և ազա-
տողին, թօթափելով մեր իսկ յանցանքը,
որ ուղղակի պատճառներն էին այդ վը-
տանգներուն՝ ըստ բնութեան արդար օ-
րէնքին:

Փիլիսոփայաբար մեր տեսակէտներով
իսկ կրնանք իրաւացունել աստուածային
տեսչութիւնը՝ թուեցեալ աստի անիրա-
ւութեանց վերաբերումով, եթէ միայն
պայծառ ու առանց կրից խորհրդածենք:
Ո՛ր կը քննեն իր բացարձակ տեսակէտ-
ները, որով կը վարէ ինք անհունը՝ միշտ
արդար և իրեն միայն սեպհական յայտնի
ու անյայտ պատճառներով:

Ամէն նեղութեանց ներքե՛լ՝ լայնութիւն
մը հիմն ու խարխիս է: Միթաբարեցէք
ասո՞վ ալ՝ որբեր ու սգաւորներ:

Անհունի ատեանին մէջ՝ ամէն բոպէ ան-
հուն բեղնաւոր փոփոխութիւններ կը բերէ
աշխարհի վրայ: Պէսպիսութեանց ալ այս
անհունն և յաւիտեանը՝ նշան մը եւս է՝
թէ՛ կայ միշտ անմահութիւն:

Յ. Գ. ՄԵՐԵԿԱՆ

